

Кисляков В. П.

кандидат філософських наук, професор НУК, завідувач кафедри філософії та культурології, Гуманітарний факультет Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, (Україна, Миколаїв),
volodymyr.kyslyakov@nuos.edu.ua

Дрожанова О. М.

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри філософії та культурології, Гуманітарний факультет Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, (Україна, Миколаїв), sana71@mail.ru

Ступак О. П.

старший викладач кафедри Філософії та культурології, Гуманітарний факультет національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, (Україна, Миколаїв), olga.stupak@nuos.edu.ua

---

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВЗАЄМОДІЇ ФІЛОСОФІЇ ТА НАУКИ

Цивілізаційні виклики, перед якими постає наука та інші сфери інтелектуальної діяльності, реактуалізують проблему взаємодії філософського і наукового знання. У статті здійснено аналіз концептуальних підходів до взаємозв'язку і взаємодії філософії та науки. Доведено, що головні концептуальні підходи, попри відмінність вихідних принципів, еволюціонують в напрямку взаємодоповнюваності філософської та наукової рефлексії у пізнавальному процесі.

Ключові слова: *філософська рефлексія, наука, пізнання, діалектика.*

Відокремлення науки від філософії стало переважливою віхою в розвитку цивілізації – початком процесу диференціації інтелектуальної діяльності. Проте дискусії про статус філософії, про ролі філософії та науки в суспільстві, про взаємозв'язки і форми їх взаємовідношень тривають дотепер.

Мета статті – аналіз головних принципів основних концептуальних підходів до розуміння взаємозв'язку і взаємодії філософії та науки як різних сфер духовно-практичної діяльності.

До вивчення взаємозв'язку філософії та науки в контексті становлення постнекласичного типу наукової раціональності звертались зарубіжні та вітчизняні дослідники Е. Агацці, Г. Башляр, М. Полані, С. Тулмин, П. Франк, К. Хюбнер, І. С. Добронравова, П. П. Гайдено, І. Т. Касавін, С. Б. Кримський, В. О. Лекторський, В. С. Лісовий, Л. О. Мікешина, М. В. Попович, Л. І. Сидоренко, В. С. Стьопін, В. Л. Чуйко та ін. [1–3; 5; 8–10; 12].

За тривалу історію співіснування філософії та науки як самостійних форм духовної діяльності людини були сформульовані чотири основні концепції взаємовідношення філософії та науки.

Трансценденталістська концепція визнає пізнавальний пріоритет філософії як найбільш фундаментальний вид знання порівняно з конкретними науками і, навпаки, суттєву залежність часткових наук від філософії. Її сутність може бути висловлена тезою: «Філософія – наука всіх наук». Найяскравішими виразниками даної концепції були Аристотель, Ф. Аквінський, Б. Спіноза, Г. Гегель, Ф. Шеллінг та ін. Вперше трансценденталістська концепція була сформульована й обґрунтована вже в рамках античної культури, в якій частково науковому знанню завідомо відводилася підлегла роль по відношенню до філософії як «цариці наук». Усі найзначніші філософи античності, незважаючи на суттєві розбіжності їх філософських поглядів, дотримувались трансценденталістської концепції. Більш того, в силу значного розвитку філософії в Давній Греції та нерозвиненості часткових наук, які тільки зароджувалися, трансценденталістська концепція виглядала як природна, сама собою зрозуміла і повністю відповідна до їх реального взаємовідношення в рамках існуючої культури [11, с. 99]. Можна виділити такі вихідні принципи трансценденталістської концепції: 1) філософія прагне досягти об'єктивно-істинного і доказового характеру своїх загальних тверджень («перших принципів», «аксіом» раціонального знання); 2) часткові науки, на відміну від філософії, вивчають не світ у цілому, а його окремі фрагменти, тому їх істини не

мають загального характеру; 3) оскільки світ («космос») є цілісним, а ціле завжди визначає свої частини (їх функції та призначення), тому істини філософії «вище» за істини часткових наук; 4) джерелом філософських істин є мислення, що самопізнає («Логос»), тоді як джерелом часткових наук є емпіричний досвід і подальша його логічна обробка за допомогою мислення. Таким чином, істини філософії «вище» за істини часткових наук за своїм гносеологічним походженням і статусом; часткові науки своїми власними методами не здатні досягти необхідно-істинного, а тим більш – загального знання. Єдиний спосіб для них добитися цього – залучення до філософських істин, логічне виведення з останніх.

Трансценденталістська концепція пройшла тривалу еволюцію від античності до нашого часу, займаючи до середини XIX ст. монополне положення в європейській культурі. У цілому вона відіграла позитивну роль в розвитку часткових наук, оскільки філософія довгий час через нерозвиненість часткових наук служила для них величезним когнітивним резервуаром. Філософія також завжди підтримувала, захищала і розвивала культуру раціонального мислення, в рамках якої тільки і могли розвиватися наукові дослідження. Охоронна й евристична роль філософії по відношенню до науки чітко виявилася у Середні віки, коли роль жреця вищої істини узяла на себе релігія. Ірраціональність релігії та раціональність науки були несумісні за своєю суттю, тоді як і філософія, і часткові науки при всіх колізіях їх взаємин все ж таки мали своєю підставою загальне джерело – мислення, розум. З іншого боку, гносеологічний і соціокультурний пріоритети філософії на практиці призводили до нав'язування умоглядних філософських схем буття і пізнання частковим наукам, і це стало істотним чинником, який гальмував розвиток науки вже в середині XIX ст. [7, с. 5]. Хоча по мірі еволюції трансценденталістської концепції претензії її представників на універсальну, об'єктивну та абсолютну істину філософії були усвідомлені як неспроможні, проте і сьогодні вони проголошують філософське знання вищим за гносеологічним статусом і загальнокультурним значенням, ніж частково наукове знання, що інтерпретується лише як безліч корисних інструментальних гіпотез.

Позитивістська концепція виникла у 30-ті рр. XIX ст. (О. Конт, Г. Спенсер, Дж. Ст. Мілль) і набула згодом широкого поширення серед вчених і філософів. Вона полягає в затвердженні пріоритету частково-наукового пізнання в порівнянні з традиційною філософією. Суть цієї концепції була чітко висловлена О. Контом: «Наука – сама собі філософія». Це означало, що історична місія філософії по відношенню до науки закінчилася. Філософія, стверджував Конт, безумовно позитивно вплинула як на формування науки в цілому, так і на виникнення багатьох наукових теорій. Вона досягала цього, по-перше, формуванням і розвитком культури абстрактного мислення і, по-друге, уможливленням конструювання ряду загальних ідей і гіпотез про структуру світу (ідеї атомізму, існування об'єктивних законів, системної організації дійсності й еволюції її об'єктів, єдності людини і космосу тощо). Проте, вважав Конт, у взаємовідношенні філософії та науки ми маємо справу з ситуацією, коли дитина (наука) стала дорослою, учень (наука) перевершив учителя (філософія), і колишня патрональна і корисна позиція філософії по відношенню до науки вже є не тільки недоречною, але і шкідливою для розвитку науки, об'єктивно гальмуючи розвиток останньої. У XIX в. наука міцно встала на ноги й в плані накопичення значної кількості фактів, і відносно методологічної та методичної оснащеності своїх досліджень та створення великого числа власних теоретичних побудов, і відносно визнання суспільством її величезної практичної і пізнавально-світоглядної значущості. Тепер завдання бачилося в зворотному – в недопущенні філософського стилю мислення в науку як такого, що руйнує точну і емпірично перевірювану мову наукових теорій (позитивне мислення). Більш того, сама філософія мала будуватися тепер, якщо це можливо, за канонами конкретно-наукового позитивного мислення. Традиційній філософії як формі й методу пізнання відтепер місце на інтелектуальному кладовищі людської історії, поряд з міфологією і релігією, як такій ж недосконалій в порівнянні з наукою формі пізнання. Для конкретно-наукових теорій єдиною основою і критерієм їх істинності має бути тільки ступінь їх відповідності даним досвіду, результатам систематичного спостереження, вимірювання, експерименту або статистичним даним. Вихідні принципи позитивізму у подальшому розвиваються та

поглиблюються у працях К. Поппера, Б. Рассела, Р. Карнапа, Л. Вітгенштейна та ін., переходячи в площину лінгвістичних та логіко-семантичних структур наукової мови [4].

Як показала подальша історія науки, позитивістська концепція хоча і відбиває реальну наукову практику багатьох успішно працюючих учених у їх взаємовідношенні з філософією, які часто не знають глибоко філософію та її історію і, проте, одержують блискучі емпіричні і теоретичні результати, в цілому є помилковою. На користь цього свідчить науковий досвід більшості творців нових теоретичних концепцій (А. Ейнштейн, Н. Бор, М. Борн, В. Вернадський, Н. Вінер, І. Прігожин та ін.), які свідомо використовують когнітивні ресурси філософії при висуненні та обґрунтуванні нових дослідницьких програм, демонструючи необхідність і ефективність звернення вчених-теоретиків до професійних філософських знань. Що примушує їх так діяти? По-перше, чітке усвідомлення того, що наукові теорії логічно не виводяться з емпіричного досвіду, а вільно конструюються мисленням і надбудовуються над досвідом як його теоретичні пояснюючі схеми. По-друге, розуміння того, що один і той же емпіричний досвід може бути в принципі сумісний з різними, часто взаємовиключними, теоретичними схемами (хвильова і корпускулярна теорія світла, номологічне і стохастично-випадкове пояснення результатів еволюції тощо). Таким чином, оскільки локальний емпіричний досвід (а він завжди «локальний») принципово не дає можливості зробити остаточний вибір на користь тієї або іншої наукової гіпотези, то було б цілком доречно використовувати як додаткове обмеження, що впливає на перевагу однієї з конкуруючих теорій, її відповідність тим загальним філософським ідеям, які вже добре себе зарекомендували в різних областях науки і культури. Відповідність наукових ідей певним філософським концепціям сприяє досягненню єдності, інтеграції людської культури, її оглядовості та керованості як цілого. Вписування за допомогою філософії, як універсальної теоретичної мови культури, тієї або іншої наукової концепції в наявну культуру як її органічний елемент додає цій концепції статус онтологічної достовірності, бо культура і є

тією головною та єдиною тотальною реальністю, в якій безпосередньо живе людина.

Хоча позитивістська концепція вже ґрунтовно розкритикована і не користується довірою серед сучасних філософів, позитивізм зовсім не подоланий і постійно відтворюється як стихійний умонастрій вчених. І для його відтворення є серйозні об'єктивні підстави: структурованість самої наукової діяльності, що переважно більшість якої (приблизно 97 %) займають емпіричні й прикладні дослідження і розробки, успіх в яких дійсно безпосередньо ніяк не пов'язаний з професійним знанням філософії. Постійно відтворюючись, ця соціальна база складає об'єктивне джерело байдужого або навіть негативного ставлення значної частини вчених до філософії як необхідної і важливої умови розвитку науки. Позитивізм, проте, обмежений в головному – в абсолютизації подібної установки і розповсюдженні її на всю наукову діяльність. Бо можна упевнено сказати, що без тих 3 % вчених-теоретиків, які, як свідчить досвід розвитку науки, активно використовують когнітивні ресурси філософії, знаходяться з нею в постійному контакті, створюють нові фундаментальні напрями і програми наукових досліджень і тим самим задають певний вектор розвитку науки, прогрес в науці неможливий ні сьогодні, ні в майбутньому.

Антиінтеракціоністська концепція проголошує дуалізм у взаємовідношенні між наукою та філософією, абсолютне культурне рівноправ'я і самодостатність кожної з них, відсутність внутрішнього взаємозв'язку і взаємовпливу між ними в процесі розвитку і функціонування кожного з цих найважливіших елементів культури. Прихильники антиінтеракціоністської концепції (а це в основному представники філософії життя, філософії екзистенціалізму, філософії культури тощо) виходять з ідеї розділення всієї людської культури на дві різні культури: природно-наукову, спрямовану на виконання прагматичних функцій адаптації та виживання людства за рахунок зростання його матеріальної могутності, і гуманітарну, спрямовану на збільшення духовного потенціалу людства, вдосконалення в кожній людині її духовної складової. Філософія в цьому розділенні відноситься до гуманітарної культури, разом з мистецтвом, релігією, мораллю, історією та іншими формами самоідентифікації людини, що

відмежовує її від інших істот і предметів. З погляду гуманітарного бачення філософії, її головним предметом постає зовсім не світ і його закони, й навіть не свідомість, якщо останню розуміти як особливу психічну реальність, а людина та її ставлення до навколишніх подій, природи, суспільства, інших людей і, нарешті, до самої себе. А ставлення людини до буття, що її оточує, залежить не стільки від характеру буття, скільки від розуміння людиною своїх цілей, інтересів і призначення в цьому світі та визначається певною системою цінностей.

Світ цінностей, що фактично не має ніякого відношення до змісту об'єктивного світу, – ось головний предмет філософії з позицій антиінтеракціоністів. Тісний зв'язок філософії з наукою не тільки не допомагає, але й шкодить філософії у вирішенні її проблем, оскільки призводить до підміни внутрішнього досвіду переживання цінностей, які тільки таким чином і можуть бути осягнені та засвоєні, зовнішнім наочним досвідом пізнання, чужим філософії. Жодна система цінностей не може стати для людини істинною, поки не буде нею особисто пережита у своєму власному, унікальному досвіді. На відміну від наукової істини, засвідчуваної зовнішнім досвідом і багаторазово відтвореної різними вченими, філософські твердження отримують статус істини тільки в результаті індивідуального переживання як особистого породження [3, с. 10]. Сократівський діалог, гуссерлівське «епохе», екзистенціалістсько-філософське есе, августинівсько-паскалівські сповіді – ось атрибути самопороджування філософської істини кожною особистістю окремо. До того ж, на думку антиінтеракціоністів, не тільки конкретні науки нічого не можуть дати філософії для вирішення її проблем, але і філософія нічого не може дати науці, бо методи у них зовсім різні. «Філософія – не наукова, наука – не філософічна» – так можна сформулювати кредо антиінтеракціонізму.

Діалектична концепція співвідношення філософії і науки – вчення, згідно якого вони являють собою якісно різні, проте внутрішньо взаємопов'язані між собою види знання і активно використовують когнітивні ресурси один одного в процесі функціонування і розвитку кожного з них. Обґрунтування даної позиції

видається можливим через аналіз можливостей і призначення конкретних наук і філософії, їх предметів і характеру вирішуваних проблем.

Предмет філософії – чисте загальне, загальне як таке. Ідеальне загальне – мета і душа філософії. При цьому філософія виходить з можливості досягнути загальне раціонально-логічно, позаемпіричним шляхом. Предметом же будь-якої часткової науки є одиничне, конкретне, «фрагмент» світу, емпірично і теоретично повністю контрольований, а тому практично освоєваний. Характер внутрішнього взаємовідношення філософії і часткових наук має діалектичну природу, виявляє яскравий приклад діалектичної суперечності, сторони якої водночас і припускають, і заперечують одна одну, і тому необхідним чином доповнюють одна одну в рамках якогось цілого. Таким цілим виступає людське пізнання з історично складеним у ньому розподілом праці, що має під собою суто оптимізаційно-адаптивну основу ефективної організації людської діяльності. У цьому розподілі праці з пізнання дійсності, що оточує людину, як певної цілісності, що протистоїть їй, філософія робить акцент на моделюванні загальних зв'язків і відносин світу, людини, їх відносин між собою, максимально абстрагуючись при цьому від часткового й одиничного [6, с. 55]. Будь-яка ж конкретна наука не вивчає світ у цілому або в його загальних зв'язках. Вона абстрагується від цього. Проте всю свою когнітивну енергію спрямовує на пізнання свого часткового предмету, вивчаючи його у всіх деталях і структурних зрізах. Власне наука стала наукою тільки тоді, коли свідомо обмежила себе пізнанням часткового, окремого, конкретного, щодо якого можливо емпірично збирати, кількісно моделювати і контролювати досить повний і тому згодом практично використовуваний об'єм інформації. З погляду пізнання дійсності як цілого і філософія, і часткові науки є однаково однобічними. Об'єктивна дійсність як ціле байдуже до способів людського пізнання, вона – єдність загального, особливого і одиничного. Загальне в ній існує не інакше як через особливе і одиничне, а одиничне і особливе існує не інакше як одиничний і особливий прояв якогось загального. Тому адекватне пізнання дійсності як цілого, що становить вище теоретичне і практичне (біологічно-адаптивне) завдання людства, вимагає взаємодоповнення результатів філософського і

частково наукового пізнання. Ясно, що інтеграцією філософського і частково наукового знання, наведенням «мостів» між ними професійно може займатися і займається достатньо невелика кількість учених і філософів, що відчувають в цьому найбільшу потребу і мають відповідну підготовку як у філософії, так і в тій або іншій області частково наукового пізнання. Серед вчених таку діяльність здійснюють, як правило, видатні теоретики, що працюють на межі «наукового простору» і послідовно розширюють його за рахунок освоєння нових територій. Фундаментальний характер вирішуваних ними проблем часто є однопорядковим за масштабом, складністю і неоднозначністю з філософськими темами. Філософи ж часто звертаються до часткових наук як до матеріалу, що підтверджує одні філософські конструкції і спростовує інші. Особливо це відноситься до тих філософів, які цікавляться побудовою онтологічних моделей, структурою, загальними законами й атрибутами об'єктивного світу.

Відношення між філософським і конкретно-науковим знанням багато в чому аналогічно відношенню між теоретичним і емпіричним рівнями знання в конкретних науках. Відомо, що наукова теорія завжди певним чином узгоджується з даними спостереження і експерименту. Проте жодна наукова теорія не є ні короткою сумою результатів спостереження та експерименту, ні їх індуктивним узагальненням. Будучи продуктом специфічної ідеалізації, теоретичні поняття (матеріальна крапка, ідеальний газ, нескінченність, абсолютно пряма лінія) включають такий зміст, який в принципі не може бути зведений до характеристик знання на рівні спостереження. Створення наукових теорій – це творчий акт, в ході якого створюється якісно нова порівняно з емпіричним знанням понятійна реальність, що забезпечує певний спосіб бачення, пояснення і прогнозу фактів, проникнення в суть спостережуваних явищ. Між емпіричним і теоретичним рівнями знання існує взаємозв'язок, проте цей зв'язок не безпосередній, а опосередкований, і здійснюється за допомогою такої специфічної методологічної операції як емпірична інтерпретація теорії. Остання є особливим видом творчої, змістовно-конструктивної діяльності вчених, результатом якої є сукупність інтерпретативних суджень. Подібна ситуація має місце і у відношенні між філософією та конкретно-науковим

теоретичним знанням, з тією лише різницею, що останнє тепер само виступає як один з елементів «фактуального» базису філософії. Для філософської теорії «фактуальною» підставою служать не тільки результати конкретно-наукового пізнання, але і осмислення інших способів духовного і практичного освоєння людиною дійсності. За допомогою свого категоріального апарату філософія в специфічній формі віддзеркалює реальну єдність всіх видів людської діяльності, здійснює теоретичний синтез всієї наявної культури. Відображаючи цю єдність, філософія виступає самосвідомістю епохи, її духовною «квінтесенцією». На думку С.Б. Кримського, «філософія не має експериментального (взагалі емпіричного) апарату дослідження й тому не може доводити будь-які істини. Вона їх осмислює та вписує в контекст цивілізації. ... Вона забезпечує єдність культури та її зв'язок з наукою, тобто виконує інтегративну функцію» [5, с. 18].

Звичайно, завдяки граничній загальності та ціннісно-світоглядній орієнтації філософське знання є більш умоглядним і рефлексивним і, разом із тим, менш строгим і доказовим порівняно з конкретно-науковим пізнанням. Між тим у всі історичні часи постійно відтворюється потреба звернення вчених до філософії. Це зумовлюється, по-перше, об'єктивним взаємозв'язком предметів їх дослідження, і, по-друге, характером самого процесу конкретно-наукового пізнання. Річ у тім, що наукове пізнання здійснюється не вченими – «робінзонами», що нібито мають справу з «чистими фактами» і володіють універсальним логічним методом відкриття і обґрунтування наукових законів, а реальними вченими-індивідами, що живуть у певну епоху і відчують на собі тією чи іншою мірою вплив культури свого часу.

В сучасній філософії науки детально обґрунтовано, що процес наукового пізнання має яскраво виражений творчий і соціально обумовлений характер [10, с. 16]. Чистого, безпередумовного знання в науці просто не існує. Відкриття нових наукових законів і теорій завжди відбувається у формі конструктивної розумової діяльності з висунення, обґрунтування й ухвалення певних гіпотез. Цей розумовий процес не тільки обумовлюється емпіричними даними, що є у розпорядженні вченого, але й опосередковується соціокультурним контекстом даної науки, уявленнями і принципами позанаукового порядку. Найважливішим

елементом цього соціокультурного контексту є філософія, яка націлена на осмислення та обґрунтування світоглядних універсальї культури та граничних засад людського буття. Як свідчить реальна історія науки, саме на ґрунті певних онтологічних, гносеологічних, логічних, методологічних і аксіологічних підстав будуються різні конкретно-наукові моделі досліджуваних явищ, дається інтерпретація теоретичних побудов, оцінюються можливості і перспективи використання певних методів і підходів в дослідженні об'єктивної реальності. Філософські основи науки і є тією посередницькою ланкою, яка пов'язує філософське і конкретно-наукове знання. Ці основи не є «власністю» ні науки, ні філософії. Вони є граничним знанням і можуть бути рівною мірою віднесені до царин як філософії, так і науки. До таких філософських основ науки можна віднести такі.

Онтологічні основи науки – прийняті в тій або іншій науці загальні уявлення про картину світу, типи матеріальних систем, характер їх детермінації, форми руху матерії, загальні закони функціонування і розвитку матеріальних об'єктів і т. п. Гносеологічні основи науки – це положення про характер процесу наукового пізнання, співвідношення чуттєвого і раціонального рівнів пізнання, статус теоретичних понять тощо. Логічні основи науки – це прийняті в науці правила абстрагування, утворення вихідних і похідних понять і тверджень, правила виводу і т. д. Методологічними основами науки є положення про методи відкриття і отримання дійсного знання, способи доказу і обґрунтування окремих компонентів теорії і теорій в цілому і т. д. Нарешті, аксіологічні основи науки – це прийняті твердження про практичну і теоретичну значущість науки в цілому або окремих наук в системі духовної і матеріальної культури, про цілі науки, науковий прогрес, його зв'язок з суспільним розвитком, науковий етос і т. д.

Філософія і наука складають органічну єдність, займаючи різні «ніші» в загальнолюдському пізнавальному процесі. Вони доповнюють одна одну в прагненні людей пізнати світ у всьому його розмаїтті: осягнути і універсальні характеристики буття, і специфічні закономірності його конкретних проявів. Становлення постнекласичної наукової парадигми, в якій єдність світу розглядається через взаємозв'язок і взаємопроникнення процесів природного,

соціального і духовного порядку, збагачує і водночас ускладнює стиль і проблематику філософського мислення, що, у свою чергу, зумовлює пошук нових засобів та методологічних принципів для створення наукової картини світу.

Література

1. Гайденок, Пиам Павловна. Научная рациональность и философский разум / П. П. Гайденок. – М. : Прогресс-Традиция, 2003. – 528 с.
2. Добронравова, Ирина Серафимовна. На каких основаниях возможно единство современной науки? / И. С. Добронравова // Синергетическая парадигма. – М. : Прогресс–Традиция, 2000. – С. 343–353.
3. Знание в современной культуре (материалы «круглого стола») // Вопросы философии. – 2012. – № 9. – С. 3–45.
4. Карнап, Рудольф. Философские основания физики. Введение в философию науки / Р. Карнап. – М. : Идея-Пресс, 2003. – 224 с.
5. Кримський, Сергій Борисович. Запити філософських смислів / С. Б. Кримський. – К. : ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
6. Науковий світогляд на зламі століть / ред. В. С. Лук'янець, О. М. Кравченко. – К. : ПАРАПАН, 2006. – 288 с.
7. Философия науки : проблемы и перспективы (материалы «круглого стола») // Вопросы философии. – 2006. – № 10. – С. 3–44.
8. Попович, Мирослав Володимирович. Гуманістичні орієнтири науки на порозі ХХІ століття / М. В. Попович // Вісн. НАН України. – 2004. – № 1. – С. 39–42.
9. Порус, Владимир Натанович. Рациональность. Наука. Культура / В. Н. Порус. – М. : Ун-т Рос. акад. образования, 2002. – 352 с.
10. Степин, В. С. Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации / В. С. Степин, Л. Ф. Кузнецова. – М. : ИФ РАН, 1994. – 274 с.
11. Человек. Наука. Цивилизация : сб. науч. ст. / Ред. И. Т. Касавин. – М. : Канон+, 2004. – 816 с.
12. Чуйко, В. Л. Рефлексія основоположень методології філософії науки / В. Л. Чуйко. – К. : Центр практ. філософії, 2000. – 252 с.

References

1. Gaydenko P.P. Nauchnaya ratsionalnost i filosofskiy razum [Scientific rationality and philosophical reason]. Moskow, Progress-Traditsiya Publ., 2003. 528 p.
2. Dobronravova I.S. Na kakikh osnovaniyakh vozmozhno yedinstvo sovremennoy nauki? [On what foundations is the unity of modern science possible?]. Sinergeticheskaya paradigma [Synergetic paradigm]. Moskow, Progress-Traditsiya Publ., 2000, pp. 343-353.
3. Znaniye v sovremennoy kulture (materialy «kruglogo stola») [Knowledge in the modern culture (materials of «round table»)]. Voprosy filosofii – Problems of Philosophy, 2012, no. 9, pp. 3-45.
4. Karnap R. Filosofskie osnovaniya fiziki. Vvedenie v filosofiyu nauki [Philosophical Foundations of Physics. An Introduction to the Philosophy of Science]. Moskow, Ideja-Press Publ., 2003. 224 p.
5. Krymskiy S.B. Zapyty filosofskiykh smysliv [Philosophical meanings' requests]. Kyiv, PARAPAN Publ., 2003. 240 p.
6. Lukyanec V.S., Kravchenko O.M. (add.) Naukovyi svitogliad na zlami stolit [Scientific outlook at the turn of the century]. Kyiv, PARAPAN Publ., 2006. 288 p.
7. Filosofiya nauki: problemy i perspektivy (materialy «kruglogo stola») [Philosophy of Science: Problems and Prospects(materials of «round table»)]. Voprosy filosofii – Problems of Philosophy, 2006, no. 10, p. 3-44.
8. Popovich M.V. Gumanistychni orientyry nauky na porozi XXI stolittya [Humanistic orientations of science on the threshold of XXI century]. Visnyk NAN Ukrainy – Journal of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2004, no. 1, p. 39-42.
9. Porus V.N. Ratsionalnost. Nauka. Kultura [Rationality. Science. Culture]. Moskow, Universitet rossiyskoy akademii obrazovaniya Publ., 2002. 352 p.
10. Stepin V.S, Kuznetsova L.F. Nauchnaya kartina mira v kulture tehnogennoy tsivilizatsii [The scientific picture of the world in the culture of technological civilization]. Moskow, Institut filosofii rossiyskoy akademii nauk Publ., 1994. 274 p.

11. Kasavin I.T. (add.) Chelovek. Nauka. Tsivilizatsiya [Man. Science. Civilization]. Moskow, Kanon+ Publ., 2004. 816 p.

12. Chuiko V.L. Refleksiya osnovopolozhen metodologii filosofii nauki [Reflection of precepts of methodology for Philosophy of Science]. Kyiv, Tsentr praktychnoi filosofii Publ., 2000. 252 p.

Kyslyakov V., Candidate of Sciences (Philosophy), Professor NUS, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Humanitarian Faculty of National University of Shipbuilding after Admiral Makarov (Ukraine, Mykolaiv), volodymyr.kyslyakov@nuos.edu.ua

Drozhanova O., Candidate of Sciences (Sociology), Associate Professor of the Department of Philosophy and Culturology, Humanitarian Faculty of National University of Shipbuilding after Admiral Makarov (Ukraine, Mykolaiv), sana71@mail.ru

Stupak O., Instructor of the Department of Philosophy and Culturology, Humanitarian Faculty of National University of Shipbuilding after Admiral Makarov (Ukraine, Mykolaiv), olga.stupak@nuos.edu.ua

Conceptual approaches to the interaction of philosophy and science

Civilization challenges, faced by science and other spheres of intellectual activity, reactivate the interaction between philosophical and scientific knowledge. The article analyzes the conceptual approaches to the relationship and interaction between philosophy and science. It is proved that the main conceptual approaches, despite the difference of the original principles, are evolving towards complementarity of philosophical and scientific reflection in the cognitive process.

Keywords: *philosophical reflection, science, knowledge, dialectic.*

Кисляков В. П., кандидат философских наук, профессор НУК, заведующий кафедрой философии и культурологии, Гуманитарный факультет Национального университета кораблестроения имени адмирала Макарова (Украина, Николаев), volodymyr.kyslyakov@nuos.edu.ua

Дрожанова О. М., кандидат социологических наук, доцент кафедры философии и культурологии, Гуманитарный факультет Национального университета кораблестроения имени адмирала Макарова (Украина, Николаев), sana71@mail.ru

Ступак О. П., старший преподаватель кафедры философии и культурологии, Гуманитарный факультет Национального университета кораблестроения имени адмирала Макарова (Украина, Николаев), olga.stupak@nuos.edu.ua

Концептуальные подходы к взаимодействию философии и науки

Цивилизационные вызовы, перед которыми стоит наука и другие сферы интеллектуальной деятельности, реактуализуют проблему взаимодействия философского и научного знания. В статье осуществлен анализ концептуальных подходов к взаимосвязи и взаимодействию философии и науки. Доказано, что основные концептуальные подходы, несмотря на различие исходных принципов, эволюционируют в направлении взаимодополнительности философской и научной рефлексии в познавательном процессе.

Ключевые слова: философская рефлексия, наука, познание, диалектика.